

حکومت قاجار از آقامحمدخان تا محمدشاه

در این درس ابتدا با شکل‌گیری سلسله قاجار و سپس با جنگ‌های ایران و روس و پیامدهای آن آشنا می‌شوید. تداوم تلاش‌های استعمارگران، و جنگ هرات، از دیگر موضوع‌های این درس است. «معاهده ارزنة الروم» بحث پایانی این درس را تشکیل می‌دهد.

1- ایل قاجار از چه سلسله ای بودند و در چه زمانی وارد ایران شدند؟ بنیاد سلسله قاجار

ایل قاجار^۱ مانند سایر ایل‌ها و عشایر بزرگ ایران، یکی از عوامل مؤثر در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران به شمار می‌آید.^۱ این ایل از ترکمانان بود و در زمان مغولان به ایران کوچ کرد. به هنگام تشکیل سلسله صفوی توسط شاه اسماعیل، ایل قاجار در شمار ایل‌هایی بود که به یاری او پرداخت و بعدها در جرگه قزلباش‌ها درآمد.^۲ چرا نادرشاه با قاجارها میانه خوبی نداشت؟

پس از سقوط حکومت صفوی، نادرشاه افشار میانه خوبی با قاجاریان نداشت^۲ زیرا آنان مدافع حکومت قبلی یعنی حکومت صفوی بودند. پس از مرگ نادرشاه، قاجارها، مانند دیگر ایلات کوشیدند قدرت را در ایران به دست بگیرند. اما رهبر قاجارها یعنی، محمدحسن خان، جان خود را بر سر دستیابی به قدرت، از دست داد، و فرزندش، آقامحمدخان، به اسارت کریم خان زند درآمد و حکومت به خاندان زند منتقل شد. 3- چگونگی تأسیس سلسله قاجار را بنویسید؟

3 با مرگ کریم خان زند، آقامحمدخان از دربار او گریخت، و سرانجام با غلبه بر لطفعلی خان، آخرین فرمانروای زند، حکومت را در کشور به دست گرفت.

۱. واژه قاجار برگرفته از واژه ترکی قاج با قاج (کاج) است که از مصدر قاجمک (گیتمک) به معنی فرار کردن می‌باشد و پسوند «ار» نشانه اسم فاعلی آن است. بنابراین واژه (قاج + ار) به معنی کسی که فرار می‌کند، یا کسی که در کوهستان می‌دود و نیز مرد دونده و به عبارت روشن‌تر مردی که تند می‌دود، آمده است.

۲. در جنگ با عثمانی‌ها نیز، شاه اسماعیل از یاری قاجارها بهره جست. ر. ک. : نفیسی، «تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران در دوره

معاصر»، ج ۱، ص ۲۸.

4- اولین فرمانروای قاجار که بود و کجا را به عنوان پایتخت خود انتخاب کرد؟

به این ترتیب، **آقامحمدخان** توانست سلسله قاجار را در ایران بنیاد نهد. وی تهران را که در آن زمان روستایی در حومه ری بود به پایتختی برگزید. این سلسله از سال ۱۱۷۴ تا ۱۳۰۴ ش، یعنی قریب ۱۳۰ سال، بر ایران فرمانروایی کرد.

آقامحمدخان مؤسس حکومت قاجاریه

5- روس ها از چه زمانی سیاست توسعه طلبانه خود را در ایران آغاز کرد؟

هجوم سیاسی – نظامی استعمارگران اروپایی به ایران

الف) جنگ های ایران و روس ۵ دولت روسیه از زمان پترکبیر سیاست توسعه طلبانه ای را با هدف تسلط بر سرحدات شمالی ایران آغاز کرد. اقتدار نظامی نادرشاه مدت کوتاهی روس ها را وادار به عقب نشینی نمود، اما پس از او، بار دیگر روسیه با سوء استفاده از شرایط داخلی ایران سعی بر دست اندازی بر منطقه قفقاز (در شمال غربی ایران) نمود. آقامحمدخان موفق شد تا روس ها را به عقب براند و شهر تفلیس را از آنان پس بگیرد، اما بعداً در لشکرکشی دوباره به قفقاز، توسط عده ای از همراهانش به قتل رسید. قتل آقامحمدخان، موجب بروز هرج و مرج در نیروی نظامی ایران شد. فتحعلی شاه برادرزاده او در شرایطی به سلطنت رسید که روسیه با حمله های پی در پی، ابتدا گرجستان و سپس ایالت های دیگر را مورد تاخت و تاز قرار داد، و باعث بروز دوره اول جنگ های ایران و روس شد. این جنگ ها از سال

6- جنگ های دوره اول ایران و روسیه به عقد چه عهدنامه ای منجر شد؟

فتحعلی شاه، دومین پادشاه قاجاریه

7- مواد عهدنامه گلستان را بنویسید؟

۱۱۸۲ تا ۱۱۹۱ ش به درازا کشید، **6** به بسته شدن «عهدنامه گلستان»^۱ انجامید. به موجب این عهدنامه، **ایران** حاکمیت روسیه را بر ولایت هایی که تا آن زمان اشغال کرده بود به رسمیت شناخت. به این ترتیب ایالات داغستان و گرجستان و شهرهای باکو، دربند، شیروان، قره باغ، شکی، گنجه، موقان و قسمت بالای طالش، به روسیه واگذار شد. به علاوه، حق کشتی رانی در دریای خزر، از ایران سلب گردید، در برابر، روسیه نیابت سلطنت عباس میرزا را در ایران به رسمیت شناخت و رساندن او به سلطنت را تعهد کرد. این بند که ظاهراً امتیازی برای ایران به حساب می آمد **8** در واقع به منزله نادیده گرفتن استقلال کشور و به رسمیت شناختن دخالت روسیه در امور داخلی آن بود.

۱. چون این معاهده در روستای گلستان از توابع قره باغ نوشته شد، به این نام مشهور گردید.

8- منظور از بند سوم عهدنامه گلستان چه بود؟

قلمرو ایران (در اوایل قاجاریه)

9- هجوم سیاسی - نظامی دولت های استعمارگر اروپایی به ایران چه نتیجه ای داشت؟

9 هجوم سیاسی - نظامی دولت های استعمارگر اروپایی، زمینه ساز بیداری/سلامی در ایران شد.

عالمان دین برای مبارزه با نفوذ بیگانگان و مخالفت با سلطه استعماری از قواعد قرآنی و اسلامی مانند «قاعده نفی سبیل»، «جهاد» و «فتوا» بهره بردند. عالمانی همچون آیت الله شیخ جعفر نجفی کاشف الغطاء و آیت الله سید محمد مجاهد، که مقیم عتبات عالیات بودند، و ملا احمد نراقی و برخی از علمای ایران علیه روس ها فتوای جهاد دادند، و بعضی از آنها خود نیز در جبهه های جنگ شرکت کردند. این امر موجب شد که مردم ایران و حتی شهرهای نجف و کربلا، مشتاقانه در مناطق اشغالی به مقابله با روس ها بپردازند و جلوی پیشروی آنان را بگیرند.

عباس میرزا در این جنگ ها از خود شجاعت و کاردانی زیادی نشان داد. اما متأسفانه، به سبب

10- ضعف و غفلت فتحعلی شاه و دربارش و خیانت انگلستان به ایران، سرانجام این دوره از جنگ ها، به

۲۰

10- علل شکست ایران در جنگ های دوره اول ایران و روسیه را بنویسید؟

11- عوامل شروع جنگ های دوره دوم ایران و روسیه را بنویسید؟

12- علل شکست ایران در جنگ های دوره دوم با روسیه را بنویسید

نفع دولت روسیه و زبان مردم ایران خاتمه یافت.^۱

11 1- بد رفتاری روس ها با ساکنان ولایت هایی که طبق معاهده گلستان به آن کشور واگذار شده بود، موجب نارضایتی این مردم شد و آنان شروع به دادخواهی کردند² از سوی دیگر، معاهده گلستان در مورد تعیین خط های مرزی بین ایران و روسیه، مبهم بود. همین مسئله نیز، موجب دست درازی روس ها به خاک ایران، از جمله اراضی اطراف ایروان و آذربایجان شد.

این عوامل سبب بروز جنگ های دوم ایران و روس، طی سال های ۱۲۰۴ تا ۱۲۰۶ ش شد. در ابتدا، در اثر فتوای علمایی همچون آیت الله سید محمد هاشم مجاهد، مردم مسلمان، مشتاقانه وارد جنگ با روس ها شدند و عباس میرزا موفق شد مناطق بسیاری را از دست دشمن آزاد کند. اما بار **12- خیانت دولت انگلستان^۲ و بی کفایتی دربار ایران،** سرنوشت جنگ را به نفع دولت روسیه تزاری رقم زد. این دوره از جنگ ها، با بسته شدن قرارداد تنگین دیگری به نام «ترکمانچای» خاتمه **13-1** مطابق این معاهده، علاوه بر سرزمین هایی که در عهدنامه گلستان به روس ها واگذار شده بود، ایروان، نخجوان و بخشی از دشت مغان نیز از ایران جدا و به روسیه واگذار شد و رود ارس به عنوان مرز بین ایران و روسیه تعیین گردید؛ ایران متعهد به پرداخت پنج میلیون تومان غرامت به روسیه شد. همچنین، برقراری حق کاپیتولاسیون یا قضاوت کنسولی، بر ایران تحمیل گردید. به موجب **14-1** حق، هرگاه اتباع روسی مقیم ایران مرتکب جرمی می شدند، دادگاه های ایران حق رسیدگی نداشتند، بلکه مراجع قضایی دولت روسیه می بایست به آن جرم رسیدگی می کردند.

بیشتر بدانید

قاعده نفی سبیل

سبیل در لغت به معنای راه است. این قاعده ریشه قرآنی دارد و از آیه «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» «و خداوند هرگز راهی برای تسلط کافران بر مؤمنان قرار نداده است» (سوره نساء، آیه ۱۴۱)، نشئت گرفته است و حدیث نبوی اعتلا (الاسلام یعلو و لا یعلی علیه) با آن ربط دارد. آیات و روایات بسیاری بر این دلالت دارند که هرگونه ارتباط و داد و ستدی که موجب تسلط بیگانگان بر مسلمانان شود، اعم از سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی ناروا و مردود است. فقها از این مطلب تحت عنوان «قاعده نفی سبیل» یاد می کنند.

۱. ضعف دستگاه اداری کشور نیز در این شکست ها تأثیر داشت زیرا در آن زمان، بار اصلی جنگ با روس ها بر دوش چهار ایالت شمالی ایران بود.

۲. سرگور اوزلی سفیر وقت انگلستان در ایران (در تأیید نقش تخریبی انگلستان در وادار کردن ایران به انعقاد قراردادهای تنگین)، با افتخار طی متنی به وزیر خارجه انگلستان می نویسد: «ما توفیق یافتیم به متحد خود روسیه از این راه دور کمک کنیم... با این ترتیب روس ها خواهند توانست از سباهیان قفقاز بر ضد دشمن مشترک (فرانسه) استفاده نمایند.» (نجفی و حقانی، همان، ص ۱۱۸).

13- مواد عهدنامه ترکمانچای را بنویسید

14- تعریف حق قضاوت کنسولی یا کاپیتولاسیون در عهدنامه ترکمانچای

15- چرا ناپلئون عهدنامه فین کنشتاین را با ایران بست؟

16- تعهدات ایران و فرانسه در عهدنامه فین کن اشتاین را بنویسید؟

فکر کنید و پاسخ دهید:

چرا روس‌ها خواستار اجرای کاپیتولاسیون در ایران شدند؟

ب) ایران در دام رقابت و توسعه‌طلبی فرانسه و انگلستان : علاوه بر روس‌ها که توسعه‌طلبی و منفعت‌خواهی آنان سبب تحمیل جنگ‌های زبان‌بار بر ایران شد، دو دولت فرانسه و انگلیس نیز در جهت کسب منافع خود در ایران، با یکدیگر به رقابت پرداختند.

ناپلئون بناپارت

15- ناپلئون بناپارت، امپراتور فرانسه، که از

حملهٔ مستقیم به انگلستان ناتوان بود^۱، قصد

داشت با تصرف مستعمره‌های انگلیس، این کشور

را شکست دهد. مهم‌ترین مستعمرهٔ انگلیس،

هندوستان بود که دسترسی به آن، از راه ایران

امکان‌پذیر بود. به این منظور، ناپلئون قرارداد

«فین‌کن‌اشتاین»^۲ را با ایران بست. براساس این

16- معاهده، فرانسه متعهد شد که ایران را در جنگ

با روسیه کمک کند. در مقابل، ایران برای حمله

به متصرفات انگلستان در هند، با افغان‌ها و قبایل

هرات و قندهار متحد شود و به انگلستان، اعلان

جنگ دهد. همچنین، در صورتی که تصمیم ناپلئون

بر لشکرکشی به هندوستان قرار گیرد، اجازهٔ عبور

لشکر او از ایران، به آن کشور داده شود.

از آنجا که همهٔ استعمارگران به دنبال منافع، و نه دوستی دائمی با ایران بودند، پس از آنکه ناپلئون با تزار **17- عهدنامهٔ «تیلسیت»^۳** را بست، تعهدهای خود نسبت به ایران را زیر پا گذاشت؛ و دربار ایران که از حمایت فرانسه ناامید شده بود، به انگلستان روی آورد.

۱. چون انگلستان یک جزیره و دارای نیروهای دریایی قوی بود، قدرت دفع هرگونه تهاجم دریایی را داشت.

2. Finkenestein

3. Tilsit

18- چرا دولت انگلستان علاقمند بود در دربار ایران نفوذ کند

19- در دوره قاجار کدام عهدنامه ها میان ایران و انگلستان منعقد شد؟ مجمل - مفصل

18- انگلستان ایران را سدّ محکمی در برابر تهاجم به مستعمره‌های خود در هندوستان می‌دانست، و علاقه‌مند بود که در دربار ایران نفوذ کند. دولت ایران، با امضای توافق‌نامه‌ای با انگلستان در سال ۱۱۸۷ ش، کوشید که حمایت این کشور را جلب **20** - به موجب این توافق‌نامه که به عهدنامه «مجمل» مشهور است، انگلستان تعهد کرد که هرگاه نیروی نظامی دولت‌های اروپایی به ایران حمله کنند، نیروی نظامی در اختیار ایران قرار دهد، و یا در عوض آن، به دولت ایران کمک مالی کند.

در سال ۱۱۹۰ ش، پس از پیروزی روس‌ها در مرحله‌اول جنگ، انگلستان معاهده‌ای با ایران منعقد کرد که به عهدنامه «مفصل» معروف شد. این عهدنامه در سال ۱۱۹۲ ش به امضای فتحعلی‌شاه رسید و مفاد آن به گونه‌ای بود که استقلال ایران را بر باد می‌داد. برخی از تعهدهای ایران در این عهدنامه عبارت بودند از:

21- ۱. قبول حاکمیت نماینده انگلیس در اختلاف‌های مرزی خود با روسیه

۲. خودداری از بستن قرارداد با روسیه یا هر دولت سومی که دشمن انگلیس باشد.

۳. استخدام نکردن افسر و افراد نظامی برای آموزش سپاه ایران، از کشورهایی که با انگلستان

روابط دوستانه ندارند.

در برابر، انگلیس به تعهدات مبهم و پیشامدهای احتمالی ملزم شد؛ برای مثال:

21- ۱. اگر دولت ثالثی به خاک ایران تعرض کند، انگلستان حتی المقدور از کمک و مساعدت به

ایران خودداری نکند.

۲. انگلستان از کمک به سرکشان و شاهزادگانی که علیه تاج و تخت پادشاه قاجار قیام کنند،

خودداری کند.

انگلستان نیز مانند فرانسه، در مقابل سازهایی که با روسیه **22-1** - به تعهدات خود عمل نکرد.

این کشور نه تنها روابطی دوستانه با ایران برقرار نکرد، بلکه به منظور جلب دوستی دولت استعماری

روسیه، مستشاران خود را از ارتش ایران فراخواند؛ از کمک به ایران خودداری کرد و **4** - داوریِ سفیر

خود را در پیمان صلح ایران و روسیه، به ضرر ایران، بر کشور ما تحمیل کرد. کارگزاران ایران در

طول نزاع با کشورهای استعماری، بیشتر از آنکه به قدرت و بسیج مردمی تکیه کنند، به هم‌پیمانی با

کشورهای خارجی امیدوار بودند.

20- تعهد انگلستان در عهدنامه مجمل را بنویسید؟

21- تعهدات ایران و انگلستان در عهدنامه مفصل را بنویسید؟

22- نتایج روابط ایران و انگلستان در دوره قاجار را بنویسید؟

23- علل توجه فتحعلی شاه به شرق و هرات چه بود؟

24- چرا روس ها ایران را در حمله به هرات تشویق می کردند؟

25- علت محاصره هرات توسط محمدشاه قاجار چه بود؟

شهر هرات دروازه هندوستان شمرده می شد، و در آن زمان جزء ایران بود. اما حکمران آنجا، کامران میرزا، با تحریک انگلیس ها علیه حکومت مرکزی ایران شورش کرده بود، و حتی گاهی به مناطق دیگر ایران دست اندازی می کرد.

23- پس از پایان جنگ های ایران و روسیه، فتحعلی شاه برای جبران ناکامی های خود متوجه شرق

ایران و بازپس گیری هرات شد. فتحعلی شاه، ولیعهد خود، عباس میرزا، را به سوی هرات روانه کرد. ولی او قبل از انجام مأموریت فوت کرد و فتحعلی شاه نیز پس از زمان کوتاهی درگذشت. روس ها نیز ایران را در حمله به هرات تشویق می **24**ند زیرا از سویی با انگلستان رقابت داشتند، و به خطر افتادن مستعمره های انگلیس در هند را به مصلحت خود می دانستند، و از سوی دیگر، مشغول شدن ایران در جنگ هرات را مایه فراموشی ایالت های از دست رفته شمالی، توسط دولت ایران می دانستند.

محمدشاه قاجار

پس از مرگ فتحعلی شاه، محمد میرزا (فرزند عباس میرزا) به پادشاهی رسید. محمدشاه پس از سرکوب مدعیان سلطنت، صدراعظم خوش نام و شایسته خود میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی را به قتل **25**پس از آنکه کامران میرزا حاکم هرات دوباره نافرمانی کرد، محمدشاه اقدام به محاصره هرات کرد.

انگلستان به کمک عاملان خود در دربار ایران، تلاش زیادی کرد که ایران را از حمله به هرات باز دارد. محمدشاه به تحریک ها و دخالت های آشکار سفیر انگلیس، اعتراض کرد. در پی این اعتراض، سفیر انگلیس با اعلام قطع

روابط ایران و انگلیس (۱۲۱۷ ش) از ایران خارج شد؛ و هشدار داد که در صورت خاتمه نیافتن محاصره هرات، جنگ بین انگلستان و ایران، آغاز خواهد شد.

26- انگلیسی ها سرانجام جزیره خارک را اشغال کردند و تهدید کردند که در صورت ادامه محاصره

هرات، در خاک ایران پیشروی خواهند کرد. محمدشاه که توان رویارویی با انگلیسی ها را در خود نمی دید و از جانب روس ها هم، حمایت عملی دریافت نکرده بود. دست از محاصره هرات برداشت.

26- سرانجام محاصره هرات توسط محمدشاه چه بود؟

27- ایران و عثمانی از چه زمانی با یکدیگر اختلاف داشتند؟

28- علت درگیری ایران و عثمانی در دوران محمد شاه چه بود و چه نتیجه ای داشت؟

بیشتر بدانید

میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی (قائم مقام ثانی)

میرزا ابوالقاسم قائم مقام ثانی وزیر عباس میرزا نایب السلطنه و صدراعظم محمدشاه، پسر میرزا عیسی فراهانی مشهور به میرزا بزرگ از رجال بزرگ ادب و سیاست ایران است. وی مدتی وزارت عباس میرزا را بر عهده داشت و پس از مرگ پدرش در سال ۱۲۳۷ ق. منصب قائم مقامی نیز به او اعطا شد. از این تاریخ به بعد، بیشتر اوقات همراه عباس میرزا بود. در آن مدت، فتحعلی شاه او را به وزارت و سرپرستی پسر خود فرخ میرزا نیرالدوله که حاکم همدان بود، منصوب کرد. میرزا ابوالقاسم که از اوایل دوره دوم جنگ های ایران و روس وارد دستگاه عباس میرزا شده بود، مخالف از سرگیری جنگ با روسیه بود. وی در ابتدای سلطنت محمدشاه به منصب صدارت منصوب شد. اما در حالی که در صدد انجام اصلاحات در مملکت بود، محمدشاه فرمان قتل او را در ماه صفر ۱۲۵۱ ق. صادر کرد. منشآت از جمله آثار قائم مقام فراهانی است.

فکر کنید و پاسخ دهید:

چرا انگلیسی ها ایران را از محاصره و تصرف هرات باز داشتند؟

معاهده دوم ارزنة الروم^۱

27- دو کشور ایران و عثمانی، از دوره حکومت صفوی با یکدیگر اختلاف داشتند. دولت های استعمارگر نیز به این اختلاف ها دامن می زدند. چون جنگ بین دو کشور مسلمان را، به نفع خویش می دانستند. در زمان قاجارها نیز، این اختلاف ها ادامه پیدا کرد. در دوره فتحعلی شاه، عباس میرزا به خاک عثمانی لشکر کشی کرد. اما با وجود پیشروی قابل توجه، این لشکر کشی برای ایران نتیجه ای به دنبال نداشت، و دو کشور، تن به سازش دادند.

28- در زمان حکومت محمدشاه، اختلاف های مرزی بین ایران و عثمانی افزایش یافت، و درگیری های پراکنده ای بین دو کشور روی داد. سرانجام در شهر ارزنة الروم مذاکراتی بین نمایندگان ایران و عثمانی با حضور نمایندگان روسیه و انگلستان برای حل اختلاف ها انجام شد. نماینده ایران در این مذاکرها میرزا تقی خان فراهانی امیر نظام بود که بعدها صدراعظم ناصرالدین شاه شد و به «امیر کبیر» مشهور گردید.

۱. عهدنامه اول ارزنة الروم در سال ۱۲۰۲ ش بین نمایندگان ایران و عثمانی به امضاء رسید. با این حال به دلیل عدم تعیین دقیق مرزهای دو کشور، مدتی بعد مذاکرات دوباره آغاز و سرانجام به امضای معاهده دوم ارزنة الروم منجر شد.

29- تعهدات ایران و عثمانی در عهدنامه ارزنة الروم دوم را بنویسید؟

این مذاکره‌ها به عهدنامهٔ دوم ارزنة الروم **انجمن 29-** به موجب این قرارداد، ایران از ادعاهای خود دربارهٔ بعضی مناطق، از جمله سلیمانیه، دست برداشت. در مقابل، دولت عثمانی، حاکمیت ایران بر خرمشهر و ساحل چپ اروندرود، نیز کشتی‌رانی در این رودخانه را، به رسمیت شناخت. علاوه بر آن، دولت عثمانی متعهد شد که از آزار و اذیت زائران ایرانی عتبات عالیات جلوگیری کند، و تسهیلات لازم را برای بازرگانان کشور ما در آن سرزمین، فراهم آورد.

نتایج و عبرت‌های دو جنگ ایران و روس را می‌توان چنین برشمرد:

30- ۱. بی‌اعتمادی کامل به اروپاییان و اینکه آنها به هیچ‌وجه به قول خود پایبند نیستند و فقط به

منافع خود می‌اندیشند.

۲. در مبارزه با یک قدرت خارجی نباید به قدرت دیگر اتکای جدی کرد.

۳. با شکست اقتصادی، سیاسی و نظامی ایران که نتیجه روحیه خودباختگی در حاکمان بود،

بستر برای ورود مبلغین غربی و نفوذ فرهنگی در ایران ایجاد شد.

۴. مذاکراتی که طی این دو جنگ انجام شد، برای سرگرم کردن ایرانیان و تأمین منافع دولت‌های

استعمارگر بود.

علمای بزرگ در سخت‌ترین شرایط اعلام بسیج عمومی کردند و این نیرو بزرگ‌ترین محرک

ملی در برابر بیگانگان بود.^۱

30- نتایج و عبرت‌های دو جنگ ایران و روسیه را بنویسید؟

پرسش‌های نمونه

۱. مفاد عهدنامهٔ گلستان چه بود؟

۲. چه عواملی موجب بروز دورهٔ دوم جنگ‌های ایران و روسیه شد؟

۳. مفاد عهدنامهٔ ترکمانچای چه بود؟

۴. براساس کاپیتولاسیون، اتباع دولت روسیه در ایران از چه حقی برخوردار شدند؟

۵. هرکدام از دو دولت فرانسه و ایران براساس معاهدهٔ فین‌کن‌اشتاین چه تعهداتی داشتند؟

۶. چرا روس‌ها ایران را به لشکرکشی به سوی هرات تشویق می‌کردند؟

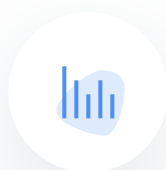
۷. مفاد عهدنامهٔ دوم ارزنة الروم چه بود؟

۱. نجفی و حقانی، همان، ص ۱۲۷.

اپلیکیشن درسی همیار

برنامه رایگان درسی همیار

تمام پایه ها

جواب کتاب ، تدریس و نمونه سوال

همیشه رایگان

برنامه همیار کاملا رایگان میباشد